

Această operă este pusă la dispoziție sub licența

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC-BY- 4.0)

Documente de arhivă

Dimitrie Gusti și Fundațiile Culturale Regale (1922-1948). Documente de Arhivă*

Drd. Laura-Rodica Hîmpă

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române București
E-mail: l.himpa@gmail.com

Laura-Rodica Hîmpă este bibliolog și documentarist, șef al Centrului de Informare și Documentare în cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române din București, se ocupă de schimbul internațional de publicații al Institutului. Interesele sale actuale de cercetare sunt fondurile documentare, informarea și documentarea specializată, sistemele de informare și documentare.

Rezumat

Scopul acestei cercetări este acela de a evidenția activitatea Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, creată în anul 1921 cu menirea de a emancipa cultural în special satele dar, în general, cultura românească. În ansamblu, se poate aprecia că perioada dintre cele două războaie mondiale a cunoscut și cu ajutorul Fundației Culturale Regale, progrese remarcabile în diferite domenii ale învățământului, științei și culturii în general, a contribuit la afirmarea României ca stat cu un nivel cultural ridicat și la crearea unei imagini și al unui renume pe plan mondial. Cercetarea s-a realizat pe baza documentelor studiate la Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Fondul Fundației Culturale Regale „Principele Carol” și a celor aflate la Biblioteca Academiei Române.

Cuvinte cheie: *Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, Dimitrie Gusti, cămine culturale, serviciul social, muzee*

Dimitrie Gusti, născut la 13 februarie 1880 la Iași, a fost sociolog și estetician, întemeietorul învățământului sociologic modern și al Școlii Sociologice de la București, profesor universitar. A editat „Enciclopedia României”, în patru volume, (1938-1943).

Studiile universitare de filosofie și drept le-a urmat la Leipzig (1900-1904) și Berlin (1904-1909), documentându-se în domeniile economiei, istoriei, antropogeografiei, criminologiei. A obținut titlul de doctor în filosofie în 1904, cu teza „Egoismus und Altruismus”, coordonator fiindu-i Wilhelm Wundt¹, cel care i-a insuflat și pasiunea pentru psihologia popoarelor. (1)

A lucrat un timp la Paris, după terminarea studiilor în Germania, împreună cu sociologul Emil Durkheim, care i-a devenit mentor. Revenit în țară, a fost profesor (1910-1920) la Catedra de filosofie antică și morală a Facultății de Litere a Universității din Iași, apoi la Catedra de Sociologie, etică și politică de la Facultatea de Litere a Universității din București.

Ca profesor, a pus accent pe însușirea și aplicarea metodelor de cercetare de către studenți, fără de care considera că „pregătirea teoretică nu și-ar mai afla rostul”. (2)

Această latură practică a studiilor sale va fi pusă în aplicare mai târziu sub auspiciile Fundațiilor Culturale Regale, în cadrul cărora vor fi realizate cele mai ample cercetări monografice din România.

A fondat și condus: Asociația pentru Știința și Reforma Socială, între anii 1919 și 1921, Institutul Social Român, în două etape: prima, din anul 1921 până în 1939, a doua, începând cu anul 1944 și până în 1948, Institutul de Științe Sociale al României, între anii 1939 și 1944, Consiliul Național de Cercetări Științifice, din anul 1947 până în 1948. A înființat și a condus revistele: „Arhiva pentru Știința și reforma socială”, între anii 1919 și 1939 și „Sociologie Socială” de la 1936 la 1944. Începând cu anul 1925, cu sprijinul Fundațiilor Culturale Regale, a inițiat campania de studii sociologice asupra satelor românești, care s-a oprit însă în 1948, datorită contextului politic și social impus de regimul comunist.

A fost ministru al Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, între 9 iunie 1932 și 9 noiembrie 1933, în guvernele conduse de Alexandru Vaida-Voievod și Iuliu Maniu. A obținut legiferarea Serviciului Social, în anul 1938, prin care se instituționaliza, pentru prima dată în lume, cercetarea sociologică, îmbinată cu acțiunea socială practică și cu pedagogia socială. Începând din anul 1918, a fost membru corespondent al Academiei Române, a devenit apoi titular, în anul 1919 și a fost ales Președinte al Academiei, între 2 iunie 1944 și 8 iunie 1946, a fost exclus din „Noua Academie” a Republicii Populare Române în anul 1948 și repus în drepturi, din anul 1990.

Printre operele sale fundamentale se numără: „Comunism, socialism, anarhism, sindicalism și bolșevism”, apărut în anul 1920, „Sociologia militans”, primul volum a fost tipărit în anul 1935, iar următoarele două în 1946, „Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii”, două volume, apărute în anul 1939, „Problema sociologiei”, în anul 1940. A coordonat „Enciclopedia României”, editată în patru volume, între anii 1938 și 1943. (3)

S-a stins din viață, la 30 octombrie 1955, la București.

---

* Articolul face parte din teza de doctorat „De la Fundația Culturală Regală «Principele Carol» la Uniunea Fundațiilor Regale”, Universitatea din București, coordonator Prof. univ. dr. Mihaela Constantinescu.

¹ Wilhelm Wundt (16 august 1832-31 august 1920), filosof și psiholog german, considerat fondatorul psihologiei experimentale.

Deși am depășit de un sfert de veac perioada comunistă, care a scos din scena istoriei personalități de talia lui Dimitrie Gusti, se remarcă totuși lipsa de cunoaștere a realizărilor culturale românești din perioada interbelică, în cronologia lor, prezente însă foarte amplu în documentele arhivelor, documente pe care le-am cercetat.

„Dacă până acum, sublinia Dimitrie Gusti, încordarea națiunii a fost îndreptată pentru a ne apăra și a ne menține, acum vine datoria cea mare, una din cele mai grele, anume de a face să se valorifice toate izvoarele ascunse bogății noi și rodnice și de a scoate la iveală comoara de energie culturală pe care o posedă națiunea cu atâta prisosință!” (4)

Complexitatea vieții economice, social-politice și culturale, necesitatea modernizării societății românești și integrării sale în ritmurile dezvoltării civilizației universale, au determinat confrunatarea de idei în câmpul gândirii culturale, științifice și ideologice, fără de care progresul unei națiuni nu este posibil, conturându-se astfel căile de urmat de către poporul român, într-o lume plină de schimbare.

Pentru a răspunde acestor imperative, s-a unificat învățământul de toate gradele, înlocuindu-se vechile sisteme din provinciile românești, aflate până la 1918 sub ocupație străină. Astfel, s-a adoptat Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul normal, la 24 iulie 1924, s-au unificat cele patru tipuri de școli primare existente după Unire. La acestea s-au adăugat Legea învățământului particular din 1925, Legea învățământului secundar din 1928 ș.a.

O extindere apreciabilă a luat, de asemenea, învățământul superior. Vechilor centre universitare din București și Iași s-au adăugat cele din Cluj, Cernăuți, Chișinău, Timișoara, Oradea.

După 1918, știința a cunoscut un remarcabil avânt, cercetările efectuându-se atât în institutele de învățământ superior, cât și în institutele speciale. În această perioadă s-au afirmat puternic pe plan internațional școlile românești de matematică, fizică, chimie, medicină, istorie, sociologie etc.

În ansamblu, se poate aprecia că în perioada dintre cele două războaie mondiale, cercetările științifice au făcut remarcabile progrese și cei mai valoroși exponenți ai acestora au contribuit la afirmarea poporului român pe plan internațional, cum, de asemenea, aproape toți s-au implicat în viața economică și social-politică a țării.

Fundația Culturală Regală „Principele Carol” își avea creat astfel, în România, cadrul cultural necesar constituirii ei, activitatea acesteia fiind puternic ancorată în realitățile social-culturale din perioada dintre cele două războaie mondiale și puțin după aceea (1921-1948).

În aprilie 1933, s-a creat Uniunea Fundațiilor Culturale Regale din România, care reunea:

1. Fundația Universitară „Carol I”, înființată în anul 1895;
2. Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, în 1921;
3. Fundația „Regele Ferdinand I”, creată la Iași, în februarie 1926;
4. Institutul de Cercetări Științifice „Carol II”, înființat la Cluj la 27 iulie 1931, cu anexa lui, „Observatorul de Astronomie”, din Duboșarii-Vechi (Basarabia);
5. Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, din București, în anul 1933. Uniunea Fundațiilor Culturale Regale era condusă de Rege, printr-un Secretar General și un Director Administrativ, iar ulterior, s-au mai anexat:

1. Muzeul „Alexandru Saint-Georges”;
2. Orchestra „Filarmonica”;
3. „Revista Fundațiilor Regale”, apărută între anii 1934 și 1947. (5)

În calitate de director general al Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, (între 1934 și 1939), Dimitrie Gusti a modernizat activitatea acesteia. A fost Comisar General al Pavilioanelor Românești la Expozițiile Internaționale de la Paris, din anul 1937 și la New York, în 1939. A fost însărcinat cu organizarea celui de-al IV-lea Congres Internațional de Sociologie, care urma să aibă loc în anul 1939 la București. Pe baza ideilor sale a luat naștere Muzeul Satului Românesc din București, în anul 1936, ajutat de Victor Ion Popa și Henri H. Stahl.

Începând cu primele campanii monografice au fost colecționate diferite obiecte de civilizație populară, organizate în muzee, la început modeste, apoi în anul 1928, după a patra campanie monografică, apărea cel dintâi muzeu deschis publicului, la București, în Sala Seminarului de Sociologie. Echipele studențești organizau în cadrul căminelor culturale mici muzee și expoziții locale, care au constituit primele rezultate ale muncii lor. Prima a fost în anul 1934, în sala Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, a doua în 1935, în Pavilionul Regal din Parcul „Carol I”, apoi altele au urmat la Muzeul Satului Românesc. Caracterul temporar al acestora, munca ce se risipea întotdeauna și interesul uriaș al publicului pentru cunoașterea artei populare românești, l-au determinat pe Dimitrie Gusti să ducă o muncă stăruitoare pentru îndeplinirea unui vechi ideal: Muzeul Satului Românesc. În anul 1936, acesta a fost înfăptuit, în numai două luni, datorită Fundației Culturale Regale „Principele Carol” și cu sprijinul Institutului Social Român.

Prezentarea vieții rurale a fost realizată și prin alte mijloace. Înregistrările fonografice de cântece populare ale profesorului Constantin Brăiloiu, desene și picturi realizate de Lena Constante, Mac Constantinescu, Rodica Maniu și două filme documentare din satele Drăguș și Șanț. Filmul „Drăguș” a fost prezentat în anul 1935, cu ocazia conferințelor ținute de Dimitrie Gusti la universități din Franța și Germania, despre monografia sociologică românească, ca primul film sociologic, iar filmul „Șanț” a fost prezentat la Expoziția Internațională de la New-York, în anul 1939, în limba engleză. (6)

Călătoriile în străinătate ale lui Dimitrie Gusti erau întotdeauna însoțite de prezentări documentare ale creațiilor materiale și spirituale ale poporului român și de expuneri privind metoda originală adoptată în România pentru dezvoltarea economică, socială și culturală a satelor.

După expozițiile internaționale de la Barcelona, Dresda, Tokio, unde România a participat cu colecțiile din localitățile Fundul Moldovei, Nerej, Drăguș și Runcu și care s-au bucurat de mult succes, au urmat cele de la Paris, din anul 1937, Londra în anul 1938 și la New-York, în 1939.

Acțiunea socială a Fundației Culturale Regale „Principele Carol” s-a întemeiat pe concepția și metoda lui Dimitrie Gusti, care, într-o serie de articole, grupate sub titlul: „Gânduri de temelie pentru Munca Echipelor Studențești”, spunea că: „Adevăratul patriotism nu este patriotismul verbal sau patriotismul legislativ, ci este patriotismul acela serios, temeinic, când faci știință românească și pe baza științei românești propui reforme românești...Ca o adăogire la obligativitatea cercetării națiunii române, am pășit iarăși cu îndrăzneală la o altă formulă, o altă obligativitate, de natură etică și politică socială, anume: serviciul social obligatoriu la sate pentru oricine vrea să profeseze în Țara

Românească; pentru doctori, înainte de a practica medicina, pentru preoți înainte de a căpăta parohie, pentru învățători și profesori înainte de a obține catedra, pentru orice licențiat, de la orice facultate, pentru toată lumea”. (7)

Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, a fost înființată în anul 1921 de Carol al-II-lea, în urma reformelor care au succedat primului război mondial, în principal reforma agrară, și urmărirea organizării și îmbunătățirii vieții rurale, adică a celor 15291 de sate ale țării, respectiv 79,9% din populația totală a României. Activitatea desfășurată de aceasta a fost intensă și s-a bazat pe exemplul țărilor nordice (Danemarca, Suedia, Norvegia, Finlanda), unde, prin cele 75 de universități țărănești înființate în Danemarca, în anul 1854, de Nikolaj Frederik Severin Grundtvig², au transformat radical această țară. (8)

În discursul ținut la 6 august 1935 și intitulat „Chezășia unei munci rodnice: Căminul Cultural”, Dimitrie Gusti a trasat direcția de activitate a acestor instituții culturale sătești. (9)

În concepția sa, căminul cultural din sat trebuia să-și însușească metodele de lucru ale echipei studențești și să-i ducă mai departe activitatea. Iată de ce căminul cultural era o problemă centrală în programul Fundației Culturale Regale. În sat era găsit terenul necesar construirii lui, erau strânse donații și zile de muncă de la săteni. Dispensarul și farmacia pe care le lăsau în sat și pe care le aprovizionau și în viitor, urmau să-și continue activitatea și după plecarea echipei. Se organizau apoi biblioteca satului și o librărie a căminului, un serviciu de desfacere a cărților și un muzeu local. Nici un echipier nu lucra singur, ci întotdeauna însoțit de oamenii din sat, pentru ca, la plecarea echipei, alți localnici să poată munci mai departe. Acești membri ai căminului, care erau cooptați în echipă și care lucrau timp de trei luni împreună, erau împărțiți în patru mari secțiuni: o secțiune a sănătății, care avea grija administrării dispensarului, farmaciei și a campaniilor de igienă; o secțiune a muncii, care se ocupa de găsirea mijloacelor necesare pentru îmbunătățirea situației economice a satului; o secțiune moral-religioasă, care avea scopul de a da mai mult ajutor celor care purtau răspunderea moralității în sat și o secțiune pentru cultura minții, care avea în vedere organizarea șezătorilor, a conferințelor și buna administrare a bibliotecii sătești.

Într-un referat, apărut în revista „Sociologie Românească”, Dimitrie Gusti a făcut un bilanț al activității: „...în vara lui 1937 au fost trimise la sate echipe studențești pentru executarea unui număr de anchete monografice în nevoia generalizării Serviciului Social”, care avea să se instituie ulterior printr-o lege specială. (10) S-a procedat astfel pentru ridicarea nivelului de trai la sate, problemă destul de grea și necunoscută la noi. Fiecare echipă studențească avea rolul de „post de observație socială”, acela de a cerceta starea economică, sanitară și culturală a câte unui sat tipic din fiecare regiune a țării. Cercetarea realității satelor era cu totul necesară.

Echipele studențești studiau în satele în care erau trimise aspectele importante și stringente ale vieții sociale din perioada respectivă, precum: întinderea de pământ stăpânită, fărâmițarea proprietăților în ultimii 15 ani, bugetul gospodăriilor de țărani săraci, mijlocași și bogați, mentalul mort și viu, mortalitatea infantilă, numărul nașterilor, alimentația, igiena copiilor de la țară, cititul adulților etc. (11)

---

² Nikolaj Frederik Severin Grundtvig (8 septembrie 1783 - 2 septembrie 1872), om politic, istoric, poet, filosof și pastor, inițiatorul educației populare.

Numărul echipelor care au lucrat la sate a crescut în fiecare an, de la 12 în 1934, la 25 în 1935, 47 în 1936, 75 în 1937 și 99 în 1938, iar în 1939, o dată cu aplicarea legii Serviciului Social, să se ajungă la 125 de echipe. Dintre studenți, conform documentelor de arhivă, au participat: 216 de la Facultatea de Litere, 215 de la Teologie, 203 de la Agronomie, 200 de la Școala de Menaj, 198 studenți de la Facultatea de Medicină, 170 de la Facultatea de Medicină Veterinară, 115 de la Academia de Educație Fizică și Sport, de la alte școli de asistență socială și din cooperatie. Dintre tehnicieni, 324 au fost medici, 178 ingineri agronomi, 136 medici veterinari, 37 ingineri silvici etc. (12)

Este interesantă statistica acestor acțiuni pentru trei ani de activitate, așa cum a fost prezentată la expoziția echipelor studențești, la inaugurarea Muzeului Satului, în 1936:

„Cultura sănătății”: au fost efectuate în total 161190 de consultații, 6318 analize, 1943 de operații, s-au ținut 21004 ore de educație fizică.

„Cultura muncii”: au fost acordate 26295 consultații veterinare, s-au făcut 100780 injecții, au fost 214 demonstrații practice, s-au construit 3 grajduri model și au avut loc 141 conferințe.

„Activitatea agronomică”: au fost vizitate 23712 gospodării, s-au efectuat 23712 arături model, au fost însămânțate 3699 hectare de teren agricol, s-au adus 384 unelte agricole, au fost altoiți 5791 de pomi, s-au făcut 49796 gropi de gunoi, s-au muncit 931 de grădini, au fost îngrijiți 26379 de pomi, au fost ținute 1911 de lecții practice, s-au înființat 45 de pepiniere.

„Munca în gospodărie”: au fost 3529 demonstrații în gospodării, s-au dat 8988 lecții practice privind îngrijirea casei și s-au ținut 1500 de lecții teoretice.

„Activitatea edilitară”: au fost terminate 43 de construcții, s-au construit 152050 metri de șosele și de drumuri, 260929 de șanțuri, 640 de fântâni săpate, 2382 metri îndiguiri, s-au ridicat 1342 de poduri, 1243 podețe, 55 mlaștini au fost secate, s-au făcut 26311 metri de garduri, au fost montate 10157 metri bare de șosea și s-au amenajat 145727 metri pătrați teren de sport.

„Cultura minții”: au fost ținute 380 ședințe la școlile țărănești, s-au înscris 3080 membri la aceste școli, au avut loc 710 producții corale, s-au desfășurat 237 șezători, s-au ținut 323 de conferințe și au fost înființate 53 de biblioteci sătești.

„Cultura sufletului”: au fost îngrijite 33 monumente istorice, au fost reparate 67 de biserici, au fost amenajate 53 de cimitire, au fost cununați religios 98 de concubini, au fost împăcați 81 de oameni, au avut loc 5473 vizite la domiciliu, au fost împărțite 4275 icoane, s-au dăruit 9819 cărți, au avut loc 2607 de discuții cu sătenii. (13)

Munca acestor echipe studențești și de specialiști tehnicieni a rămas una din cercetările colective cele mai importante realizate în țara noastră până acum.

Dar cea mai importantă realizare a lui Dimitrie Gusti în domeniul instituțiilor de cultură, se poate spune că a rămas Muzeul Satului Românesc din București.

La 4 martie 1936 Fundația Culturală Regală „Principele Carol” a înaintat o cerere Primarului General al Municipiului București pentru acordarea sumei de 2000000 lei, pentru începerea lucrărilor în vederea organizării Muzeului în cadrul „Lunii Bucureștilor”. (14)

În planul general inițial au fost incluse 36 de gospodării, o biserică maramureșeană, cinci mori de vânt, o moară de apă, șase fântâni, troițe, cumpene, o clopotniță bucovineană etc. (15)

Muzeul Național al Satului Românesc, a devenit din anul 2003, Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” (denumirea a fost acordată în baza Hotărârii Guvernului României, nr.742/2003, art.18).

A fost inaugurat la 10 mai 1936, în prezența regelui Carol al II-lea, iar pentru public, la 17 mai 1936. Planurile muzeului au fost coordonate de Victor Ion Popa (scriitor, dramaturg, regizor și scenograf) și Henri H. Stahl (sociolog, monografist) iar fondurile financiare necesare au fost suportate de Fundația Culturală Regală „Principele Carol”.

Expozițiile internaționale de la Paris (1937), Londra (1938) și New York (1939) au atras atenția întregii lumi asupra României. Vizitatorii străini se declarau cu toții uimiți în fața unei țări, practic o lume nouă, care apărea dintr-un stat în plin avânt economic și cultural. Ultimul omagiu adus României a fost hotărârea în unanimitate a celui de-al XIII-lea Congres Internațional de Sociologie, din anul 1937, ținut la Paris, ca următorul Congres, cel de-al XIV-lea, să se țină la București, sub președenția lui Dimitrie Gusti. A fost pregătit în cele mai mici amănunte și ar fi avut loc la 29 august 1939, dar circumstanțele istorice cunoscute au amânat până la anulare acest eveniment onorant pentru viața științifică din România. (16)

Se încheia o dată cu acestea un capitol din istoria României, de peste 80 de ani de monarhie constituțională. Națiunea română intra pentru multe decenii în sfera de influență a Uniunii Sovietice.

O dată cu regimul antonescian, când a fost suprimată mișcarea legionară, Dimitrie Gusti și-a continuat activitatea la Universitatea București, dar munca sociologică practic a fost schimbată în discuții la nivel de catedră și la editarea revistei „Sociologie Românească”. A fost ales Președinte al Academiei Române în 1944, semn că se bucura încă de aprecieri favorabile.

În comunicarea sa, „Un an de activitate în afară de țară: Crearea Institutului Social al Națiunilor”, ținută la Academia Română, în anul 1947, Dimitrie Gusti, a înfățișat volumul uriaș de muncă pe care l-a depus în cursul anului 1946, în străinătate: (17)

- A reprezentat Academia Română în calitate de Președinte, la aniversarea a 220 de ani de existență a Academiei de Științe a Uniunii Sovietelor, în 1945.
- A cercetat timp de trei săptămâni, institutele științifice rusești, dar mai ales „Institutul Marx-Engels-Lenin” din Moscova și a stabilit relații de colaborare între Institutul Social Român și Muzeul și Institutul de Etnografie din Leningrad. (18)
- A susținut o comunicare la Académie des Sciences Morales et Politiques, la 20 mai 1946, publicată în revista „La République Française”, (apărută la New-York, vol. III, în septembrie, 1946).
- La 20 septembrie 1946 a fost numit profesor de științe sociale la École libre des Hautes Etudes din New-York, Universitatea Franceză din New-York, afiliată la New School for Social Research, care încă din 1940 îl invitase pe Dimitrie Gusti în calitate de profesor de sociologie.

- A participat în octombrie 1946, ca reprezentant al Academiei Române la lucrările secțiunii de toamnă ale celor două Academii reprezentative din S.U.A.: American Philosophical Society din Philadelphia și National Academy of Sciences, din Washington, la care au fost invitate 29 de Academii străine.
- A fost invitat și a luat parte la seria de conferințe organizate la Universitatea din Princeton, cu tema „The Development of International Society”, la 11 octombrie 1946.
- A fost invitat să țină prelegeri la Universitățile din Wisconsin, Chicago, Harvard și Yale, despre metoda și rezultatul cercetărilor sociologice pe teren efectuate în România.
- A fost invitat de către sociologii francezi de la Centre d'Études Sociologiques, să țină o prelegere despre „L'Études de la Réalité Sociale d'après l'École Sociologique Roumaine”.
- A creat la New-York, după modelul Institutului Social Român din București și ca un rezultat practic al comunicării făcute la Académie des sciences morales et Politiques din Paris, un Institut Internațional, „Institut Social des Nations – Social Institut of Nations – Instituto Social dos Naciones”, la care a fost ales vicepreședinte executiv și apoi președinte.

Momentul de rupere al relațiilor prietenoase avute cu conducerea țării a fost 23 august 1944, o dată cu instaurarea comunismului în România. Deși Dimitrie Gusti a încercat să mențină legătura cu U.R.S.S., a fost destituit din funcția de Președinte al Academiei Române, în urma reformei acesteia din anul 1948, chiar i s-a retras și calitatea de academician al Republicii Populare Române. A fost dat afară de la Universitate, iar sociologia a fost scoasă din planul de învățământ. A fost anul în care toți colaboratorii Fundațiilor Culturale Regale au fost prigoniți de noul regim. Dimitrie Gusti a fost scos din casa în care locuia și i s-a retras pensia, astfel încât a ajuns să trăiască din mila unor foști colegi. Deși a fost avertizat de unii prieteni, (celebrul compozitor român George Enescu și sociologul rus Pitirim Sorokin), Dimitrie Gusti s-a întors în România și a continuat să lucreze la proiectul de constituire a Consiliului Național al Cercetării Științifice, aflat sub egida Academiei Române. (19)

Se prăbușea totodată, după 80 de ani de monarhie constituțională, întregul eșafodaj al Fundațiilor Culturale Regale, de îmbunătățire a vieții rurale românești, sub aspectele economice, sociale și culturale. În același an a început și prigoana elitei intelectuale românești, mai cu seamă a colaboratorilor și a simpatizanților vechiului regim. Închisoarea, exilul, eliminarea sub toate formele a „elementelor burgheze”, au constituit mediul ultimilor ani din viața lui Dimitrie Gusti.

Din declarațiile lui Anton Golopenția, directorul de cabinet al lui Dimitrie Gusti, aflate în arhivele securității, reiese cel mai bine cum a trăit ultimii ani din viață savantul român: „Profesorul D. Gusti e un nemulțumit. (Numele a fost subliniat de anchetator în dactilogramă. Termenul „nemulțumit” face parte din glosarul politic al epocii. El apare în presă, rapoarte politice și interogatorii). Pensiunea (pensia) lui și a soției lui nu-i ajunge spre a face față cheltuielilor lunare. Este nevoit să vândă cărți, mobilier, îmbrăcăminte. Scos din Academie și după înființarea Institutului Social, n-are unde se manifesta și pare

condamnat la arest la domiciliu. Se mai găsește în casa lui din Parcul Jianu, numai datorită faptului că a apelat la Miron Constantinescu, fost student al lui, și se teme că într-o bună zi va fi invitat să o părăsească. Regretă că n-a rămas în Statele Unite, în situația modestă de profesor-oaspe, care i se oferise, și că a cedat dorului de casă, țară. Urmărește cu atenție evoluția situației internaționale. Se documentează citind gazetele franceze de stânga, ce se vând în țară și ascultând emisiunile de radio străine. Concluziile la care ajunge nu-i fac bucurie, căci judecă surprinzător de rațional și de detașat de dorințele proprii. Ține în seamă potențialul moral al Uniunii Sovietice, starea de război latent din Franța mai ales și din Italia, citează faptul că Uniunea Sovietică dispune, ținând seama și de aliații ei, de cel puțin de două ori atâția soldați gata, cât statele din pactul Atlanticului. O schimbare de regim l-ar aduce în Academie. Nu speră alte satisfacții(...). În vara trecută a prezentat Președinției (lui Petru Groza) invitația personală, pe care a primit-o de la UNESCO, să participe la un Congres de sociologie de la Oslo și cele două reveniri stăruitoare, care i-au mai sosit, de vreme ce el a păstrat tăcerea. N-a primit autorizația de a participa. Prevede că nu se va putea duce nici vara asta la Roma, unde se va ține Congresul Internațional de Sociologie, care fusese convocat la București petru data de 1 sept(embrie) 1939 și amânat din cauza războiului”. (20)

O altă mărturie valoroasă a venit din partea lui Henri H. Stahl „.....după ce a fost ministrul Instrucțiunii, s-a terminat cu Serviciul Social și n-a mai fost directorul Fundațiilor....Vodă Carol i-a spus să rămână în America. Dar el a făcut expoziția cu America și seria de conferințe cu Institutul Social al Națiunilor și n-a vrut să rămână acolo. Noi toți i-am spus că rău face, ar fi trebuit nu numai să rămână acolo, dar ar fi trebuit să ne aducă și pe noi. Și așa n-ar mai fi murit în închisori Vulcănescu și Golopenția, Herseni a scăpat. Am fi făcut treabă acolo...Revista „Sociologie Românească” ca publicație a fost plătită de Fundația Regală, care a continuat și după plecarea lui Carol II. Faptul că Octavian Neamțu a rămas director la Fundație în locul lui Gusti, a permis efectuarea în continuare a cercetărilor tot pe banii Fundației. Ultima, cea din 1946, de la Runcu și Nerejul tot pe banii Fundației s-au făcut. „Sociologie Românească” a continuat până în 1943, când a venit marea criză economică, apoi, după război toate acțiunile grupului gustian au căzut în dizgrația regimului comunist. D. Gusti pusese la punct un întreg program al Centrului de Cercetări Sociale înființat la Academia Română, în calitatea lui de Președinte. Nu mai avea Institutul Social și nici Fundația și a sperat în crearea unui centru de cercetări de informare și documentare pentru guvernul Petru Groza. S-a încercat reînvierea întregii mișcări din perioada interbelică, la un alt nivel, interdisciplinar, organizat de Academie, dar noul guvern n-a avut nevoie de așa ceva.....D. Gusti și Rădulescu-Motru trăiau din ce le dădeau alții. Cârlogea, student în timpul campaniei monografice din localitatea Fundul Moldovei, a reapărut în anul 1949 și a creat un fond de ajutorare pentru Gusti. Doctorul Brătescu, căsătorit cu fata Anei Pauker, a avut inițiativa să-l ia pe Rădulescu-Motru și să-l interneze într-un azil de bătrâni pentru a nu muri de foame. Erau foști elevi care mergeau la el acasă și-i puneau un plic cu bani în cutia de scrisori....Simion Mehedinți n-a fost băgat la închisoare, ginerele lui, Giurescu, a făcut închisoare, dar a fost salvat de Miron Constantinescu și reabilitat după aceea...”. (21)

Dar, adevărata față a lucrurilor se dezvăluie greu și abia acum, se poate afirma, fără cenzura comunistă de atunci, cât de importantă și originală a fost și este în continuare

munca marelui savant român. Contribuția lui Dimitrie Gusti în domeniul sociologiei și al monografiei, fondator de școală, unificator al Fundațiilor Culturale Regale pentru dezvoltarea nivelului cultural, economic și social al satelor românești, rămâne un punct de referință în cultura noastră științifică.

Referințe bibliografice

- (1) STOICA, Stan. (Coord.) *Dicționar biografic de istorie a României*. București: Editura Meronia, 2008, p. 257.
- (2) *Ibidem*, p. 258.
- (3) *Ibidem*, p. 259.
- (4) Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, București, (în continuare SANIC), Fondul Fundației Culturale Regale -Centrala, dosar 25/1922, f. 2.
- (5) HÎMPĂ, Laura-Rodica. Din activitatea Fundației Culturale Regale «Principele Carol» (1922-1948). Documente de arhivă (I). În: *Studii de Biblioteconomie și Știința Informării / Library and Information Science Research*, nr. 17/2013. București: Editura Universității din București, 2013, p. 114.
- (6) APOLZAN, Lucia. *Sate, Orașe și Regiuni cercetate de Institutul Social Român: 1925-1945*. București: Institutul Social Român, 1945, p. 29.
- (7) HÎMPĂ, Laura-Rodica. Din activitatea Fundației Culturale Regale «Principele Carol» (1922-1948). Documente de arhivă (II). În: *Studii de Biblioteconomie și Știința Informării / Library and Information Science Research*, nr. 18/2014. București: Editura Universității din București, 2014, p. 55.
- (8) APOLZAN, Lucia. *Op.cit.*, p. 30.
- (9) GUSTI, Dimitrie. *Chezășia unei munci rodnice: Căminul Cultural*. În: *Cartea Echipelor*. București: Editura Fundațiilor Regale, 1937, p. 40.
- (10) Idem. *Starea de azi a satului românesc*. În: *Sociologie Românească*, nr. 10-12/1938. București: Institutul Social Român, p. 431-437.
- (11) HÎMPĂ, Laura-Rodica. Din activitatea Fundației Culturale Regale «Principele Carol» (1922-1948). Documente de arhivă (II). În: *Studii de Biblioteconomie și Știința Informării / Library and Information Science Research*, nr. 18/2014. București: Editura Universității din București, 2014, p. 58.
- (12) APOLZAN, Lucia. *Op.cit.*, p. 33.
- (13) *Ibidem*, p. 34.
- (14) SANIC, dosar 14/1925, f. 1.
- (15) *Ibidem*, dosar 13/1927, f. 1.
- (16) APOLZAN, Lucia. *Op.cit.*, p. 35.
- (17) Academia Română. *Buletinul informativ, științific și administrativ al Academiei Române*. Vol. I, nr. 1. București, 1948, p. 207-209.
- (18) Expunerea lui Dimitrie Gusti, făcută în ședința din 6 iulie 1945 a Academiei Române. În: *Analele Academiei Române – Dezbateri*, tom. LXV. București: Editura Academiei Române, p. 14-19.
- (19) *Cornova 1931: Dimitrie Gusti și colaboratorii*. Ed. îngr. de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimar. Chișinău: Editura Quant, 2011, p. 606.
- (20) GOLOPENȚIA, Anton. *Ultima Carte: Text integral al declarațiilor în anchetă ale lui Anton Golopenția aflate în Arhiva S.R.I*. București: Editura Enciclopedică, 2001, p. 181.
- (21) ROSTÁS, Zoltán. *Monografia ca utopie. Interviuri cu Henri H. Stahl (1985-1987)*. București: Editura Paideia, 2000, p. 243.